

SZEMLE

A MAGYAR KATONAI HÍRLAPOK ÉS FOLYÓIRATOK KÖNYVÉSZETE

Czvittinger Dávid Specimen-jétől nagy utat tett meg a magyar bibliográfia, amíg eljutott mai állapotához, mikor legfőbb törekvése az összes magyar nyomdai termékeknek könyvészeti összefoglalása és így a minél tökéletesebb tudományos munka lehetővé tétele. Ma már az összefoglaló könyvészeti műveken kívül a szakbibliográfiáknak egész sora szolgálja ezt a célt. Az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ sorozatot nyitott az ilyen szakbibliográfiák számára, hogy ilymódon ezek a szakmunkák minél előbb napvilágot lássanak és a kutatókat tájékoztassák.

Ezt a célt szolgálja *Lukács József* önálló vállalkozása is.¹ Ebben a műben Lukács összegyűjti mindazt, ami a magyar katonai irodalom multjára, jelenére vonatkozik.

Az előszó után, mellékletként, a Csiki gyutaes (a Hadi Lap melléklapja) 1. számának fényképmásolata következik. Nagyban emeli ez a munka értékét; a Hadilevéltárban csak a közelmultban fedezték fel a Hadi Lap mellékiadványának e számát. A bevezetésben a szerző a 236 esztendő magyar katonai hírlap és folyóiratirodalommal foglalkozik. A közvélemény irányítását a sajtó végzi és éppen ezért mindig, de különösen háború idején felbecsülhetetlen az a szerep, melyet betölt. Rövid visszapillantást vet a katonai sajtó multjára; ügyesen tájékoztat a magyar sajtó katonai vonatkozású termékeiről, főleg minőségi viszonyairól. Az ezután következőkben a magyar katonai sajtótudomány létének kérdésével foglalkozik. Összehasonlítja a külföldi fejlett állapotokat a hazai elmaradottsággal, majd a lendületes sajtóélet megindítását szolgáló tennivalókról ír. Legelső sorban egy magyar katonai hírlaptár megalapítását tartja szükségesnek.

A címjegyzék összeállítása képezi tulajdonképpen a mű gerincét és Lukács József munkájának igazi értékét. Névsorban, különböző forrásokból, könyvtárakból, levéltárakból előkeresve és tartalmukban átvizsgálva, közli mindazon folyóiratok és hírlapok nevét, melyek katonai szerkesztésében jelentek meg és a magyar katona-eszmény szolgálatában állottak, illetőleg állanak. A bibliográfia összeállításában az adatok felsorolásakor a következő rendszert találjuk. Először a folyóirat, illetőleg hírlap nevét, a megjelenési helyet közli, azután pedig alcímét, élettartamát, esetleges címváltozásait, a kiadó, a szerkesztő, esetleg a rajzoló nevét, a megjelenés időpontját, az alakot, terjedelmet és árat, legutoljára pedig a nyomdát. Külön értéke az is, hogy mindezek felsorolása után megjelöli a lelőhelyet, valamint a rávonatkozó irodalmat; egyszóval a szakbibliográfiáktól megkövetelt pontossággal és hűséggel minden lényeges adatot felsorol. Az időrendi táblázatban II. Rákóczi Ferenctől kezdve egészen napjainkig évről évre a hónapok megjelölésével pontos kimutatást ad a címjegyzékbe foglalt időszak termékeiről. Eszerint 1705—1849-ig 6, 1849—1914-ig 47, 1914—1918-ig 67 és 1918—1941-ig 66 magyar katonai folyóirat és lap jelent meg, tehát a világháború idején több lap látott napvilágot, mint az 1705—1914-ig, illetőleg 1918—1941-ig terjedő időben. A kimutatás adatait összesítve, II. Rákóczi Ferenctől napjainkig 186 katonai folyóirat és lap létezéséről tudunk; ezek közül 30 ma is él.

¹ I. A magyar katonai hírlapok és folyóiratok bibliográfiája II. Rákóczi Ferenctől napjainkig (1705—1941). II. Bibliographia deutscher Kriegszeitung und Zeitschriften 1914—1918. Auffindungsort in Ungarn. Budapest, 1942.

A megjelenési helyet, tábori postaszámot és harettereket (orosz, olasz, román) betű-, illetőleg számsorban szintén közli. Szemünkbe ötlük Budapest óriási vezető-szerepe; itt összesen 106, a többi városokban pedig 1-től legfeljebb 5 katonai lap jelent meg. Kolozsvárt mindössze 1, a Honvéd, az első magyar katonai napilap, melyet Bem tábornok engedélyével *Ocsvay Ferenc* szerkesztett. A katona-szerkesztők névsorának összeállítására elárulja az érdeklődőnek azt, hogy szakaszvezetőtől elkezdve egészen az altábornagyig a 236 éves múlt folyamán mintegy 144 lelkes ember állt ez eszme szolgálatában. A kinyomatást eszközöző nyomdák nagyrésze fővárosi, de Erdély sem zárkózott el az ilyen nyomtatványok terjesztése, kinyomatása elől. Az erdélyi nyomdák között szerepel a csíksomlyói, gyergyószentmiklósi, kolozsvári és marosvásárhelyi.

A bibliográfia második része német vonatkozású. A bevezetőben német nyelven általános képet nyújt a magyar katonai sajtó multjáról, azután pedig ugyancsak névsor szerint, az 1914–1918-as évekből származó és Magyarországon található német háborús újságok címjegyzékét találjuk. Külön név- és tárgymutatója van az első résznek és külön névmutatója a másodiknak.

A bibliográfia teljesebbé tételéhez járulok hozzá a következők megemlékezésével. A Kolozsvárt megjelenő Keleti Újság 1942. április 19-i számában *Hory Etelka* a magyar katonai sajtó multjáról ismertetést közöl és ezeket írja: „Az aránylag rövid életű katonaujságokat (itt gondol a Honvédre, az A Honvédre, a Komáromi Értesítőre, a Hadi Lapra) — a kiegyezést követő években a Kolozsvárt megjelenő Történelmi Lapok helyettesítette. Ha nem is volt kimondottan katonaujság... azért... önvédelmi harcunk eseményeinek állandó ismertetésével a béke nyugodt éveiben is ébren tartotta a lelkekben a hősi katona eszmény tisztelétét.“ — A folyóiratnak már nagyjából való átnézése is meggyőzött arról, hogy a katonai bibliográfia pótfüzetében e folyóiratnak is ott a helye.

Egy másik besorolandó sajtótermék lenne még az 1941. október hó 11-én, Tusnádfürdőn (Csík m.) megjelent *Kamó* a csőben című lap is, melyet Földi István szerkesztett. Egy („páratlan“) példány jelent meg belőle és létrehozója tisztán a katonahumor volt.

Az adatok felsorolásában a munka-megtakarítás, de főleg egyöntetűség szempontjából a közismert helységneveket (pl. Budapest), valamint a kiadást lehetett volna rövidítve jelezni (Lásd: A Bajtárs (1) és (2) 45. l.). A lap számát is fölösleges betűvel kiírni (Lásd: Bedrossfalvi Újság 46. l.). A névhasználat következetlen, illetőleg hibás a 40, 130, 140. lapon (Sgardeli De Caesar, Sgardelli De Caesar, De Sgardelli Caesar). A német bibliográfiában fölösleges a névelő hátravetése, ha azt a magyar részben elől feltüntetve találjuk [Armeeliferant, Der (167. l.), de Az Altiszt (45. l.)]. Tévesen írt címekkel is találkozunk, talán egy hibás bibliográfiából való átvétel következményeképpen: A cs. és kir. 3. Hadsereg katonai lapja (47. l.), ugyanakkor: Soldatenblatt der 3. Armee = A cs. és kir. 3. Hadsereg katonalapja (173. l.); Katona-nyomozó jegyzék = Soldatensuchliste (70–71. l.), ugyanakkor: Soldaten-suchliste = Katonanyomozó jegyzék (173. l.); Soldatenzeitung der k. u. k. 1. Armee = A cs. és kir. első Hadsereg katonalapja (173. l.), ugyanakkor: A cs. és kir. 1. Hadsereg katonalapja (46. l.). — Hiányosság mutatkozik a 175. lapon: Berlin 171, ami azt jelenti, hogy a Berlin helységnév a 171. lapon fordul elő, holott látom a német részben a 168, 170 és 172. lapon is.

Ez a rengeteg könyv, tanulmány, cikk, mely napjainkban országunk különböző nyomdáiból kikerül, hatalmas könyvtárakat tölt meg. Címfelvételezésük lehetővé teszi, hogy magáról a könyvállományról tájékozódhassunk. Ez a hatalmas anyag bizonyos elvek szerint csoportosítva, szakbiblio-

gráfiákban közölve, áttekinthetővé válik és lehetőséget nyújt arra nézve, hogy a tudományos és szépirodalmi törekvésekről általános képet nyerjünk és bizonyos részletkérdések tanulmányozásába elmerülhessünk.

Ebben van Lukács József könyvének is érdeme. A szerző hosszas, nagy türelmet igénylő munkájával hozzásegített a magyar katonai hírlap- és folyóiratirodalom teljes ismeretéhez.

Gyórbíró Jenő

A NAGYSZEBENI SZÁSZ NEMZETI LEVÉLTÁR ÚJABB MUNKÁSSÁGA

Erdély története kutatóinak, nemzetiségre való tekintet nélkül, örömmel kell üdvözölniök minden törekvést, mely ez országrész forrásanyagának megővését, hozzáférhetővé tételét célozza. Ha ugyanis a három erdélyi nemzet valamelyike áldozatokat hoz saját múltjának tisztázása érdekében, éppen az összefonódó szálak következtében, akarva vagy akaratlanul a másik két nép lepergett életének megismerését is munkálja. Bizonyára dőre kísérlet lenne Erdély múltját a benne lakó három népcsoport szerint ormóttan torzokra tördelni, hiszen a másik kettő fejlődésének figyelembevétel nélkül egyik natio sem remélheti önmaga múltjának teljes megismerését.

Az erdélyi múlt oszthatatlanságára legjobb példát a századok óta elzárkózó szászság forrásanyaga szolgáltatja. A szász levéltárak, népük minden önmagánakélese dacára fontos kincsesebányái az erdélyi magyarság és románság történetének is. Meggyőződésünk, hogy a múltban a magyar történeti kutatás nem kevesebb kárát vallotta a szász forrásanyag mellőzésének, mint a szász történetírás a magyar eredmények figyelmen kívül hagyásának. Újrainduló erdélyi kutatásunk feladata tehát felülemelkedni e partikuláris szemléleten, s a teljes forrásanyag magaslátáról törni az igazság megismerése felé. Népi körülzárttság zord valósága és hagyományos, megszokottatlan szellemi kapcsolat a német anyaországgal, indíthatta a szász történetírást a teljes befeléfordulásra és tompíthatta el érzékeit a nem német vonatkozások észlelésére. Természetesen a magyar Erdély-kutatás nem teheti magáévá a szász tudománynak idegenben élő néptestekre jellemző állásfoglalását, hanem — esetleges további elzárkózástól függetlenül — a nemzetiségek feletti teljes megismerésre kell törekednie. Mert így van ez rendjén. Az országban élő idegen néptestek önvizsgálatának eredményeit a fejlődés egészébe beállítani valóban az államalkotó nép feladata és kötelessége. Bár nemzetiségeink életének, határainkon túlra nyuló kapcsolatainknak vizsgálata jelentős munkatöbbletet jelent a magyar kutatásra, vállalása alól mégsem térhet ki és erre kellően fel is kell készülnie.

Különösen a fejlett szász szellemi és tudományos élettel való kapcsolatok fokozottabb kiépítése ígérkezik eredményesnek. Fontosnak érezzük tehát, hogy felhívjuk kutatóink figyelmét a magyar kézen levő levéltárak után legjelentősebb erdélyi forrásanyagot őrző szász levéltárak helyzetében bekövetkezett örvendetes változásokra.

Mintaszerű új rendezésével a szász levéltárügy az Erdélyben egyedül járható útra lépett. Bizonyára a szebeni Szász Nemzeti Levéltár kitűnő új igazgatójának, *Gündisch Gusztávnak*, tulajdonítható az a felismerés, hogy a szász forrásanyag csak úgy óvható meg, ha a régi szász universitas és Szeben város levéltárából alakult Szász Nemzeti Levéltár őrizetébe kerül a szászság zárt népi életével kapcsolatban termelődött minden iratanyag. Ide kerül tehát ezután a szász hivatalok, hatóságok, intézmények, egyesületek, közületek, céhek stb. iratai mellett a szász evangélikus egyház teljes